

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

<https://doi.org/10.31820/f.34.2.8>

Gordana Čupković

JEZIČNE INAČICE U TEKSTU EPISTOLE O NEDJELJI IZ PARIŠKOGA ZBORNIKA

dr. sc. Gordana Čupković, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku
gcupkov@unizd.hr *orcid.org/0000-0001-8591-6357*

izvorni znanstveni članak

UDK 811.163.42'01
811.163.42"13"
003.349.1

rukopis primljen: 17. veljače 2022; prihvaćen za tisak: 15. prosinca 2022.

U radu se proučavaju fonološke, morfološke i leksičke inačice u tekstu Epistole o nedjelji, koju je zapisao svećenik Mikula iz Lindara 1379. a dodana je pri završetku glagoljskoga zbornika koji se čuva u pariškoj nacionalnoj knjižnici pod signaturom Code Slave 73. Glagoljski tekst uspoređen je s podudarnim latinskim tekstom iz 12. stoljeća. Utvrđuje se zastupljenost i funkcionalnost izdvojenih primjera, čime se razotkrivaju i pojedini stilski postupci prevoditelja/zapisivača u oblikovanju odabrane varijante književnoga jezika. U dodatku rada u latiničnoj transliteraciji objavljen je tekst proučavane poslanice te dva teksta nebeskih poslanica iz glagoljskih rukopisa iz 18. stoljeća.

Ključne riječi: *apokrifne poslanice; hrvatski crkvenoslavenski; čakavizmi; diglosija*

1. Uvod

1.1. Poslanice s neba poseban su žanr sakralnih i magijskih tekstova, temeljenih na priči o pismu koje je Bog zapisao svojom rukom. Šire se po zapadnoj Europi od 4. st., a kao njihov davni izvor prepoznata su slična egiptaska i babilonska pisma (usp. Hebing 2012). U 6. i 7. st. zabilježene su na

koptskim i grčkim papirusima i drvenim pločicama a potom i u srednjovjekovnim molitvenicima i časoslovima te je njihova uporaba živa sve do sredine 20. st. (usp. Hebing 2012: 209). Funkcijama zaštite i opominjanja izravno se navezuju na zaklinjalačke tekstove, a uz to zadobivaju narativni okvir kršćanskoga čuda pa predstavljaju i osobitu spregu pretkršćanskih i kršćanskih elemenata. Apotropejsku funkciju mogu ispunjavati u različitim manifestacijama ritualnih izvedbi: samo verbalnim zaklinjanjima (s uputama za izvođenje i opisom obrednih procedura) ili predmetnom uporabom, kao amulet i kao talisman¹. Hebing (2012) s obzirom na funkciju, strukturne elemente i protagoniste te postanje razlikuje tri tipa poslanica s neba, koje predstavljaju posebno uobličeni narativni okviri: poslanica Abagaru, poslanica papi Piju i poslanica o nedjelji.² Poslanice o nedjelji kao zasebni tip uvrštavaju se u žanr novozavjernih apokrifa (usp. Dürriegl 2013: 64), iako su u njima zastupljeni motivi i iz Staroga zavjeta, pri čemu se uspostavlja analogija okvirne priče o tekstu poslanice o nedjelji (uspostavljene po danom Kristu) s pričom o tekstu zapovijedi koje je Bog dao Mojsiju i kojima je za Židove ustanovljen dan subotnji. Izvorno je riječ o tekstu prijetnje sankcijama za kršenje četvrte zapovijedi, formiranom u 6. st. a populariziranom od 8. st. (usp. Hebing 2012), koji tek sekundarno zadobiva i funkciju zaštite. Epistola o nedjelji sačuvana je u glagoljskoj pismenosti u više varijanti i prijepisa od 13. do 19. st.³

Predmet proučavanja u ovome radu jest tekst Epistole o nedjelji iz Pariškoga zbornika Cod Slave 73 (dalje CSI). Taj tekst osim što ima posebnoga

¹ O takvoj jednoj uporabi Abagarove poslanice usp. Grabar 1970: 27.

² Varijante tekstova navedena tri tipa nalazimo i u hrvatskim glagoljskim rukopisima. Najstariji je tip nebeske poslanice s određenim adresatom Isusovo pismo Abagaru (primjer te dijaloške poslanice nalazimo u Tkonskom zborniku, usp. Tkonski 2001: 71–72). Kao drugi tip zaštitnih nebeskih poslanica Hebing (2012) izdvaja poslanice pape Leona (Prière de Charlemagne) koje su mlađe varijante poslanice o nedjelji (javljaju se od početka 13. stoljeća) i tekstovno su proširene u segmentu opsežnoga nabiranja konkretnih nepogoda i bolesti za koje se primjenjuju kao ljekovito sredstvo pa naglašeno zadobivaju formu ljekaruše te amuleta ili talismana.

³ Najstariji je očuvani fragment teksta na dvolistu pergamene koji se čuva u Arhivu HAZU iz 13./14. st., koji je dio nepoznatog zbornika. Hercigonja pretpostavlja kako je taj tekst posredovan sa Zapada te ga povezuje s flagelantskom tradicijom (Hercigonja 1975: 108). Posebna varijanta nalazi se u Tkonskom zborniku (usp. Tkonski 2001: 94–98), a jedna je varijanta zapisana u knjižici Antona Brsca iz 18. st. (vidi Dodatak 2) i taj je tekst prijelazan tekst od apokrifa prema ljekaruši i amuletu, kakvi su tekstovi poslanice pape Leona (vidi Dodatak 3).

pisara, ima i različitu namjenu i dataciju u odnosu na prvi dio zbornika, a što se ogleda i u jezičnoj slici teksta. Dok prvi dio zbornika piše Grgur Borislavić (s ikavsko-ekavskoga modruškoga područja) 1375. za svakodnevnu uporabu i izobrazbu, time i za dobro razumijevanje i lako usvajanje, redovnicama svetoga Julijana u Šibeniku (za ikavsko čakavsko područje),⁴ Epistolu 1379. piše svećenik Mikula iz istarskoga Lindara za namjenu osobne zaštite majstora Jakova i njegove obitelji: imenovani adresat (korisnik teksta) poslanicu neće čitati, već je platio njezinu izradu za osobnu zaštitu. Taj je predmetni tekst zaklinjalački i propagandni i primarni mu je cilj zastrašivanje recipijenata, a sekundarni demonstriranje koristi koje recipijent može dobiti za sebe. Recipijentu se skreće pažnja, apostrofom pogrđnim izrazima, te ga se uvjerava, prijetnjom mnogim sankcijama u formi zaklinjanja, da treba poštovati dan gospodnji i plaćati desetinu, a što se propagira uputama o obveznom javnom čitanju poslanica u crkvi, te se istodobno ističe kako tekst osigurava božansku zaštitu onome tko plati prepisivanje teksta.⁵ Iza teksta Epistole, na samom završetku Pariškoga zbornika, slijedi obredni tekst blagoslova soli i vode, koji nema potpisanoga zapisivača, a koji je također sastavni dio mnogih knjižica zaklinjanja.

Magijska uporaba u znatnome diktira i jezični sloj teksta: u fokusu nije usvajanje sadržaja (i sam je polazni tekst strukturno rascjepkan,⁶ organiziran pretežno performativno: nizanje prijetnji/zaklinjanja i pogrđnica

⁴ Opisujući jezik psaltira i kantika, koje je u Pariškom zborniku zapisao Grgur Borislavić, Šimić (2018) određuje Pariški zbornik kao „hrvatskoglagoljski rukopis koji je u 14. stoljeću najviše kroatiziran, tj. pisan mješavinom crkvenoslavenskoga i čakavskoga jezika” (Šimić 2018: 154), a o proučavanim odlomcima zaključuje da su „očuvana neka obilježja modruškoga govora koja i danas postoje u starinačkim čakavskim govorima toga kraja, a neka i u polustoljetnoj hrvatskoj dijaspori u Austriji i Mađarskoj, dok su pretežiti ikavizmi mogli nastati kao nakana pisara da prilagodi rukopis čitateljicama. (Šimić 2018: 178).

⁵ Na tom primjeru vidimo organizirani sustav sakralno-ekonomskoga upravljanja prirodnim pojavama (kolokvijalno rečeno eksploatacija proizvodnje kiše – u tekstu poslanice materijalizirani bog izravno prijeti vjernicima: ja vama dajem kišu, a vi meni ne plaćate desetinu) i svećeničkom pisarskom djelatnosti (prepisanje kao rad koji se izvodi po narudžbi s plaćanjem unaprijed).

⁶ O distinkciji apokrifa na starije i mlađe s obzirom na strukturna obilježja usp. Fališevac 2007: 46–48. „Autoritet božanskog tvorca koji se u starijim apokrifima manifestirao nedostatkom spojnih karika i nemotiviranošću događanja, u ovim, mlađim apokrifima biva zamijenjen pripovjedačkom postupnošću i kroničarskom preciznošću i detaljnošću u iznošenju apokrifne građe” (Fališevac 2007: 48).

pri čemu se iskaz temelji i na ponavljanju izraza i sadržaja, a što je u skladu i s karakterom usmenosti⁷), već je u fokusu uvjeravanje u performativnu i uporabnu vrijednost verbalnoga teksta (u cilju zastrašivanja slušatelja) i teksta kao materijalnoga predmeta (u cilju magijske zaštite korisnika).⁸ U tom kontekstu dobro čuvanje elemenata crkvenoslavenske knjiškosti, koji su u znatnome udaljeni od govornoga jezika, postaje segment magijske učinkovitosti; izjednačavanje onoga što se ne može dekodirati (ili što se dekodira otežano) s onim što je nedohvatljivo razumom postaje polazište djelovanja mitske riječi.⁹ Uz to, sporadična uporaba razgovornih izraza privlači pažnju slušatelja i podcrtava magijsku učinkovitost teksta. Čuvanje crkvenoslavenske knjiškosti, uz navedeno, pokazuje se i demonstracijom visoke razine pismenosti, posebno u smislu distinkcije učenoga pisara/prevoditelja, koji vlada svim funkcionalnim stilovima književnoga jezika, i zamišljenih recipijenata/laika, koji vladaju samo vernakularom. Osmišljenom uporabom i izmjenjivanjem različitih inačica književnoga jezika pisar/prevoditelj tako s jedne strane pridonosi izgradnji magijskoga teksta a s druge strane čuva kontinuitet tradicijske pismenosti.

1.2. U dosadašnjim proučavanjima utvrđeno je kako je odnos hrvatskoga crkvenoslavenskoga i hrvatskoga (čakavskoga) odnos diglosije, i to kao varijanti (po identitetskom kriteriju) jednoga jezika koje se, iako funkcionalno odijeljene, od druge polovice 14. stoljeća počinju znatnije prožimati pa se u različitim omjerima prepliću i u istom tekstu čime se formira i treća varijanta: hrvatskokrkvenoslavenski-čakavski,¹⁰ koja posebno

⁷ Karakter usmenosti srednjovjekovne književnosti kao posljedicu ima i shematičnost i formulaičnost tekstova kao i njihovu međusobnu podudarnost, jer su stilska sredstva među ostalim i u funkciji mnemotehničkoga pomagala (usp. Dürriegl 2013: 20).

⁸ Ritualnu uputu o čitanju Epistole u crkvi, iako je riječ o neliturgijskome tekstu, Šimić ističe kao potvrdu neodvojivosti glagoljaške liturgijske i neliturgijske književnosti, ali i kao potkrjepu osobite „obrednosti pisanja, čitanja i slušanja” (Šimić 2020: 94).

⁹ O ulozu jezika mita u strukturiranju tekstova amuleta pisala sam u Čupković 2000.

¹⁰ Uglavnom se govori o crkvenoslavenskome kao o višoj inačici te o govornome, čakavskom jeziku kao nižoj inačici pri čemu se prvoj inačici dodjeljuje atribut književne a drugoj neknjiževne (usp. Gadžijeva et al. 2014: 19), iako su obje inačice od ranoga srednjovjekovlja bile zastupljene književnim oblicima (u koje se ubraja i usmena književnost) pa se prikladnijim čini razdioba po stilovima koju je Damjanović predložio za tekstove 15. stoljeća: liturgija (hrvatski crkvenoslavenski), književnost (na sve tri inačice), pravo (čakavština) (usp. Damjanović 1995: 25), koja podjela ne narušava karakter više inačice kao prestižnije, kao one koja ima složeniju gramatičku strukturu i kao one koju se steže formalnom izobrazbom.

obilježuje beletristiku.¹¹ Postojanje razlikovnih elemenata iz više i niže varijante književnoga jezika, kao i izraznih inačica unutar pojedinačne varijante, omogućuje, među ostalim, i stilsko osmišljavanje inačica, što posebno do izražaja dolazi pri prevođenju pri kojemu su prevoditelji u semantičkoj kreativnosti ograničeni zadanim vjernim slijeđenjem teksta inojezičnoga predloška. Prepoznato je kako je uloga glagoljaša prevoditelja specifična po tome što se prevodi s jednoga knjiškoga jezika na drugi knjiški jezik, pri čemu ni jedan od jezika u odnosu prevođenja nije temeljen na jeziku koji bi uključivao i organski idiom prevoditelja (usp. Mihaljević 2020: 41). U tom smislu pri glagoljaškom prevođenju strukturno govorimo o odnosu tri jezična sustava: (primjerice grčkog ili latinskog) jezika predloška, hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika na koji se prevodi te čakavskoga organskoga idioma prevoditelja. Tome valja pridodati i čakavski književni jezik, kao jezik iz (administrativne) pisane prakse i iz usmene književnosti.¹² Elementi čakavštine u jezik na koji se prevodi mogu ulaziti spontano (omaškom) ili intencijom prevoditelja. Kojom će se varijantom književnoga jezika definirati pojedinačni tekst, ovisi o omjeru zastupljenosti elemenata različitih jezičnih sustava kao i o prepoznatoj namjeri pisara/prevoditelja. U tom smislu osobito je zanimljivo proučiti jezične inačice u njihovoj kvantitativnoj zastupljenosti kao i u stilskoj funkcionalnosti unutar pojedinačnoga teksta.

1.3. Srednjovjekovnom Europom kružilo je više različitih latinskih varijanti teksta *Epistole o nedjelji* (usp. Lees 1985, Priebisch 1899, Delehay 1899). Glagoljski tekst CSL vjerno prati tekst (uz pojedina manja sažimanja izraza te izuzetno rijetke leksičke zamjene i semantičke preinake) koji se nalazi na folijama 37v – 40r latinskoga zbornika iz 12. st., koji okuplja različite vrste srednjovjekovnih tekstova (među ostalim i *Lucidar*), a podrijetlom je iz benediktinskoga samostana u Corbieu (usp. Delehay 1899: 184–185).¹³ Po-

¹¹ Od konca 14. stoljeća, pojavom neliturgijskih zbornika pisanih mješavinom crkvenoslavenskih i čakavskih jezičnih elemenata diglosijsko se stanje narušava u smjeru izgradnje čakavskoga književnoga jezika kao općehrvatskoga (usp. Gadžijeva et al. 2014: 19).

¹² Usmenost se pri tome ističe kao dominantni medij čuvanja i prenošenja različitih književnih žanrova. Posebno je pri proučavanju tekstova latiničnih oficija iz 13. stoljeća utvrđeno kako je postojala značajna i duga praksa narodnih psaltira na dubrovačkom i dalmatinskom području, koji su također služili kao podloga kasnijim prevoditeljima (usp. Mrdeža Antonina 2004: 24).

¹³ Izrazita podudarnost tekstova ne znači da je glagoljski tekst preveden upravo iz proučavanoga latinskoga rukopisa, mogao je biti preveden i iz kojega od brojnih podudarnih

dudarnost tekstova poslanica te opseg prevoditeljskih intervencija može se kratko demonstrirati usporedbom prvih rečenica:

Epistola d(omi)ni n(ost)ri i(e)su ch(risti) quae | de caelis
descendit sup(er) altare | s(an)c(t)i Petri in iher(usa)l(e)m
inscripta in tabulis marmoreis, et lum(en) | de ipsa sicut
fulgur erat. (LL 37v,b, 8–12)

Poslanie g(ospod)a n(a)šego is(h)h(rst)a | snide s n(e)b(e)se na
oltarъ s(ve) | t(a)go petra v rimъ. napisa | no na dačicahъ i
skrižale | hъ mramorъnihъ. I s(vê)тъ vsiê ot togo po | slaniê. êko
mlъnie (CSl 285r, 2–7)

Prevoditelj zamjenjuje Jeruzalem bližim i poznatijim (kad je riječ o vezivanju uz oltar svetoga Petra) toponimom Rim, uz to koncept ‘mramornih tabli’ razrješuje binarnom sinonimnom sintagmom s leksemom koji je zastupljen u vernakularu (‘daščica’) te specijaliziranim crkvenoslavenskim leksemom (*skrižalb*, -i ž. – ‘stijena, daska, tablica’; *skrižalb zavêta* ‘Mojsijeve zapovijedi napisane na tablicama’, *Mali* 2004: 245).

Tekst epistole ispisan je hrvatskim crkvenoslavenskim, što podrazumijeva da su nazali zamijenjeni refleksima ($q > u$ – *rucê* 285v, 8; *prošu* 290v, 16, $e > e$ – *petakъ* 287r, 8), *jeri s i* (*biti* 289v, 2), a da se bilježenje poluglasa i *jata* dobro čuva, uz to se čuva crkvenoslavenski leksik kao i morfološki arhaizmi, kao što su nastavci konsonantskih promjena (G. jd. *slovese* 286r, 8, N. mn. *s(i)nove* 285r, 12), nastavci dvojine (*ot očiû vašeû* 285r, 20), moguće i akuzativ za živo koji je jednak nominativu (*vamъ dahъ h(rbst)ъ moi* 286v, 11)¹⁴, drugo lice prezenta na -ši (*budeši* 288v, 7-8). Uz hrvatski crkvenoslavenski u tekstu epistole pojavljuju se i elementi vernakulara. I dok je određen broj jezičnih osobina zajednički hrvatskom crkvenoslavenskom i sjeverozapadnom čakavskom, npr. G. jd. ž.r. (*ot ruki* 288v, 4), A. mn. (*gadi* 285v, 6, *rêki* 285v, 15), u određenim fonološkim i gramatičkim kategorijama te u leksiku, s raznolikom zastupljenosti i u različitim funkcijama, pojavljuju se elementi koji obilježuju samo vernakular i ti elementi u tekstu

prijepisa, pa zapažanja koja se tiču sitnih značenjskih razlika mogu biti i spekulativna, jer razlike ne moraju nužno biti rezultat djelovanja glagoljaškoga prevoditelja, iako interpretacija stilske funkcionalnosti izraza upućuje upravo na takav zaključak.

¹⁴ Ukoliko nije riječ o značenju ‘križ’; u tom se značenju u ostatku teksta upotrebljava samo leksem *križb* (286r, 15; 287r, 8 i td.)

redovito imaju i svoje crkvenoslavenske ekvivalente. Uz to se pojavljuju i elementi koji obilježuju i hrvatski crkvenoslavenski i vernakular (ali u različitim gramatičkim kategorijama), kao i elementi koji su varijantni unutar obaju sustava.¹⁵

Općenito definirana unutarustavska morfološka dubletnost kao „pojava dvaju (ili više) oblika jedne riječi istoga gramatičkoga značenja” (Bošnjak Botica et al. 2019: 95),¹⁶ odnosno kao pojava sinonimije u gramatici, tradicionalno je podložna tumačenju „značenjske, funkcionalne, stilske, dijalektološke ili koje druge uvjetovanosti dvaju oblika”, no i uz zapažanja kako je varijantnost prirodna i bez normiranja i specijaliziranja inačica (Bošnjak Botica et al. 2019: 95). Kad se iz prostora jednoga jezičnoga sustava otisnemo u prostor književnoga jezika, identificiranje i interpretiranje inačica u znatnome se usložnjava, posebno je to vidljivo u slučajevima postojanja funkcionalnih varijanti književnoga jezika. Izdvojene jezične inačice, osim morfološke razine, obilježuju i fonologiju (pri čemu je gramatičko značenje različitih oblika jedne riječi irelevantno) i leksik (u slučajevima leksičke sinonimije kad se različite riječi pojavljuju za jednu riječ iz prijevodnoga predloška). U pojedinim slučajevima nije moguće odvojiti fonološku i morfološku razinu kao što se ponekad i leksičko rješenje pokazuje ovisnim o gramatičkom kontekstu. Sve to onemogućuje jednoznačno razvrstavanje primjera po kategorijama, iako bi se određene kategorije dale uspostaviti, prvenstveno u smislu razdjeljivanja reprezentativnih unutarustavskih (samo crkvenoslavenskih i samo čakavskih) i međusustavskih (crkvenoslavensko – čakavskih) inačica, pri čemu bi nužno bilo uspostaviti i zasebnu kategoriju unutarustavskih inačica koje su podržane istim ili srodnim rješenjima iz drugoga jezičnoga sustava, npr. unutarustavske crkvenoslavenske inačice koje su podržane rješenjima iz organskih (čakavskih) idioma i iz književne čakavštine.

Uočena intencija stilskoga osmišljavanja gramatički i leksički sinonimnih izraza nameće se kao pokazatelj (i preduvjet) izgrađenosti, odnosno obogaćenosti književnoga jezika, a u slučajevima kad je riječ o prevođenju s

¹⁵ Kad govorim o inačicama unutar jednoga sustava, ne mislim na one koje imaju sustavski regulirana pravila distribucije (kao što su *ot ženi – ot duše* i sl.).

¹⁶ Spomenuti autori razlikuju dublete (oblici nastali dodavanjem različitih gramatičkih morfema) i inačice (oblici nastali dodavanjem alomorfa istoga morfema, Bošnjak Botica et al. 2019: 97); u ovom se radu inačica koristi u općem objedinjujućem značenju za više jezičnih razina.

drugih jezika, u tom se postupku ogleda i umješnost i književnojezična intencija prevoditelja. U nastavku popisana pronađena dubletna rješenja iz proučavanoga teksta, ako nas i neće u svakom primjeru uputiti na jednoznačnu identifikaciju inačica, mogu nas u određenoj mjeri približiti slici anonimnoga prevoditelja.

2. Primjeri jezičnih inačica

2.1. њ/' – a

Poluglas se u proučavanom rukopisu bilježi štapićem i apostrofofom, pri tome se ne može rekonstruirati određena pravilnost u raspodjeli: oba se znaka mogu naći u svim položajima, s tim što je štapićasti poluglas znatno učestaliji (683 primjera štapićastoga poluglasa prema 44 primjera apostrofa). Poluglas se dominantno bilježi na kraju riječi (*ishodetъ* 285v,15 i td., čak i u tuđicama: *lěižonъ* 285r,10 'eleyson') te unutar riječi u jakom (*im'tъ* 292v,18, *vъsbъ* 290r, 19, *tъmê* 292r,16) i u slabom položaju (*vъsi* 285r, 8 i td.). Gotovo redovito se bilježi i uz slogotvorno *r* (*drъžаше* 285r,7) te redovito uz slogotvorno *l* (*klъnu* 286v,16, *slъnъčni* 287v,3). Bez popratnog poluglasa pronašla sam samo primjer *srци* (291v,1), *srциhъ* (291r, 20–21), koji alternira s pokraćenim primjerima: *sr(ъd)cemъ* 289v,7. U literaturi je već zapaženo kako su primjeri vokalizacije poluglasa (a što je u slučaju hrvatske redakcije zamjena poluglasa vokalom *a*) u hrvatskim glagoljskim tekstovima rijetki sve do konca 13. st. (usp. Gadžijeva et al. 2014: 68). Refleks poluglasa kao *a* bilježi se u primjerima zamjenica: *ta* (289r, 15), *vasъ* (290v, 10–11), imenica *petakъ*, 287r, 8, *vasъ* 290v, 10, *vasi* 290v, 9, *daždъ* 285v,14; *dažda* 293r, 8, *mašu* (292v, 3). Potonji leksem dolazi u binarnoj eksplikativnoj sintagmi *na ūtrъnŭ i na mašu*, za latinsko *ad missam* LL 39v, b, 23.

2.2. ê – e/i

Izrazito je pažljivo izvedeno bilježenje grafema *ê* na mjestu fonema *jat*¹⁷ u osnovama riječi: *uzrêše* 285r, 8, *vêrovaste* 285r, 8, *grêhi* 285r, 20 (isti

¹⁷ Fonološka vrijednost *jata* u hrvatskom crkvenoslavenskom diskutabilna je prvenstveno u smislu da se ne zna kako je taj znak točno izgovaran, iako je posve izvjesno da je on pisarima bio različit od znakova refleksa *jata* (*i* i *e*), usp. o tome Gadžijeva et al. 2014: 71. Pojedini ga proučavatelji smatraju samo tradicijskim grafijskim obilježjem zbog toga što u vrijeme zapisivanja prvih tekstova fonem *jat* u govorima ne postoji, isto vrijedi i za poluglas, no jasno je da ni jedan književni jezik nije preslika stanja u govorima.

je primjer i u metatekstu: 294v, 4), *děť* 285v, 13, *zvěri* 285v, 12 i td.; i u nastavcima: *rucě* 285r, 8, *ťmě* 292r, 16 i td. Pronašla sam svega jedan ekavski refleks u osnovi riječi u tekstu epistole: *leta* 294r, 17, koji je u alternaciji s primjerom *lěta* 294r, 19, koji je zapisan u metatekstu, te jedan mogući ikavski refleks: *prite se* 293v, 12 (*prěti se* ‘prepirati se’)¹⁸. Pri bilježenju prefiksa *prě-* dolazi do znatnijega upliva refleksa *jata* pa u tekstu poslanice uz redovito *prěstolom* (292r, 5–6), dolaze primjeri s *e*: *predaice* 291r, 18, *prevěstnici* 292v, 21–293r, 1; tako i u osnovi: *predb* 291r, 14, a zabilježen je i primjer s *i*: *prie* 288v, 5. S obzirom da se pisar u kolofonu potpisuje i svojim podrijetlom, iz Lindara (kraj Pazina u unutrašnjem dijelu Istre), očekivana bi organska osnovica bila sjevernočakavski ekavski dijalekt (usp. Lisac 2009: 73), uz napomenu kako nema čakavskoga dijalekta koji je samo ekavski ili koji je samo ikavski, određen broj inačica s drugim refleksom *jata* obična je pojava u čakavskim dijalektima i izvan ikavsko-ekavskoga područja. I dok u primjerima odraza *jata* u prefiksima i možemo govoriti o utjecaju organske osnovice kao nesvjesnom izrazu pisara, dosljedno bilježenje *jata* u svim osnovama osim u jednoj riječi obilježavanja vremenskoga tijeka na završetku osnovnoga teksta i neposredno pred metatekstom u kojemu je datacija s istom riječi, ali sa zapisanim *jatom*, teško da može biti plod slučaja.

2.3. e / a (< ę)

Vokal *a* kao prepoznatljivo čakavski refleks prednjega nazala iza *j* zabilježen je u primjeru: *ěziki* 285v, 2 za latinsko *gentes* LL 37v, b, 29–30. Uz taj primjer dolaze i tri primjera u kojima je zabilježen opći hrvatski refleks *e*, također za latinsko *gentes*, kao i u jednome primjeru u kojemu ekvivalentni leksem (u značenju ‘gens’) u latinskom tekstu nije zabilježen: *eziki* 285v, 8 – LL \emptyset ; 285v, 17 – *gentes* LL 38r, a, 11; 288r, 7 – *gentes* LL 38v, a, 31.¹⁹ Vokal *a* na mjestu prednjega nazala dolazi i u primjeru: *měsaca* 287r, 13.

2.4. žd – j

Starocrkvenoslavenski (*žd*) i čakavski (*j*) refleks praslavenske skupine **dj* raspoređeni su u različitim riječima pa se tako s jedne strane bilježi

¹⁸ U ARj navodi se kako se od 13. do 16. st. prezent toga glagola bilježi *prim*, *priš...*, ali 3. pl. *pre* i ptc. prezenta *preći* (usp. *Rječnik* 11: 750).

¹⁹ U literaturi je zapaženo kako se i kod drugih pisara u istom tekstu pojavljuju obje inačice te kako je kod nekih pisara „uočljiva težnja” da oblik *ěziki* bilježe u značenju ‘narod’ (lat. gens), a oblik *eziki* za latinsko *lingua* (usp. Gadžijeva et al. 2014: 79).

samo jedan primjer: *prêžde* 285r, 12, za latinsko *p(ri)us* LL 37v, b, 18. S druge strane bilježi se čakavski refleks u primjerima koji su metaforične eksplikacije izraza iz prijevodnoga predloška, dakle su i prevoditeljeve kreacije: *vêêh̃* 289v, 4 ‘vjeđe’ kao metonimija za glavu i dalje metaforično i metonimijski za osobu, za latinsko: *sup(er) capita eos* LL 39r, a, 19–20; *vêite* 293r, 3 kao eksplikacija latinskoga: *est eni(m) dies* LL 40, a, 3; *viite* 291r, 6; 291v, 3 za latinsko *sciatis* LL 39v, a, 11, LL 39v, a, 27, LL. U potonjem primjeru može biti riječ o metaforičkoj uporabi osnove *vid-*, kao zamjeni za oblik *vidite*, (utemeljeno u univerzalnoj konceptualnoj metafori ZNATI JE VIDJETI), a može biti riječ i o ikavskom refleksu jata u osnovi *vêd-* (‘znati’) i zamjeni za oblik *vêste*, s analoškim preuzimanjem oblika osnove imperativa jednine. Uobičajeno je *daždb* 285v,14; *dažda* 293r, 8, za latinsko *pluvias* LL 38r, a, 8; 40r, a, 8–9, stsl. *дъждъ*, od psl **dъz-djъ* koje u čakavskom vernakularu dolazi kao *daž/dažd*, *dažji*, iako se u književnoj čakavštini može naći i *dažd* (usp. *Rječnik* 2: 319).

2.5. -uju / -u (I. jd. ž. r.)

Morfološke su dublete nastavci instrumentala jednine a-osnova ž. r., koji je u hrvatskome crkvenoslavenskome *-uju/-eju* (od psl. zamjeničkog **-qj/-ejq*), koje može biti i u stegnutom liku, dok je u sjeverozapadnoj čakavštini *-u* (koje ne mora biti rezultat stezanja i vjerojatno je kontinuanta starijega praslavenskoga nastavka **-q < *-am*, usp. Mihaljević 2014: 68). Nestegnuti su nastavci dominantni, a nastavak *-u* pronalazim samo u dva primjera i to u varijantnom odnosu s nestegnutim nastavkom. U sintagmi s istim riječima četiri su primjera s crkvenoslavenskim nestegnutim nastavkom, a jedan je primjer s nastavkom *-u*: *desniceû moeû visokoû* 292r, 5; 292v, 6; 287v, 12–13; 289v, 9–10 – *desnicu moû visokoû* 286v, 16–17. U primjeru: *materiû ego d(ê)vu m(a)riû* 290r, 20 u istoj se sintagmi u različitim riječima izmjenjuju oba nastavka. S obzirom da je pisar ekavski čakavac, ali i da prilično dosljedno bilježi hrvatsko crkvenoslavenske oblike, ne možemo egzaktno utvrditi je li riječ o alterniranju stegnutih i nestegnutih oblika (kao u dolje izdvojenoj skupini *svetie–svete*) ili je riječ o morfološkom alterniranju hrvatsko crkvenoslavenskoga i sjeverozapadnoga čakavskoga nastavka (razliku čini intencija pisara: je li riječ o nesvjesnom bilježenju oblika iz organskoga idioma ili je riječ o pažljivom izmjenjivanju oblika u svrhu unošenja različitosti u izraz). Mogli bismo reći za te primjere da su unutarstavske inačice koje su podržane stajanjem u organskom idiomu.

2.6. -ь / -ов-ь (G. mn.)

Množinski umetak *-ov-/-ev-* izvorno obilježava imenice u-deklinacije, a kasnije se širi i na imenice glavne promjene. U kategoriji G. mn. općenito je zapažen snažan utjecaj drugih promjena na glavnu tako da su se „oblici sporednih promjena brojčano približili oblicima glavne” (Gadžijeva et al. 2014: 109). Genitiv množine s nultim nastavkom i množinskim umetkom posve je običan u čakavštini, dok u hrvatskom crkvenoslavenskom može doći kao inačica pa ga pronalazimo i u proučavanome tekstu: *otpućenie grêhovъ svoihъ* 289r, 13. Uz takav genitiv češće dolaze primjeri kratkih genitiva i u muškom i u srednjem rodu: *ot mêtъ svoihъ* 285v, 15-16; *zlihъ dělъ vašihъ* 292v, 2; *radi anj(e)lb moihъ* 286v, 1; *ot ap(osto)lb moihъ* 293v, 4. I za ovu inačicu mogli bismo reći da je unutarustavska inačica podržana stajanjem u organskom idiomu.

2.7. -go – -ga

Alternacija nastavka *-go* i *-ga* u genitivu jednine pridjevsko-zamjeničke deklinacije pokazuje alternaciju jezičnih sustava. U proučavanom je tekstu dominantan genitivni nastavak crkvenoslavensko *-go* i kod zamjenica i kod pridjeva (pretragom elektroničkoga teksta transliteracije pronalazim 25 primjera i to za oblike riječi ‘on’, ‘naš’, ‘moj’, ‘svoj’, ‘taj’, ‘sam’, ‘sveti’). Opći hrvatski nastavak *-ga* nalazim svega u tri primjera. Treće lice lične zamjenice muškoga roda pojavljuje se jednom u osnovnom tekstu u obliku *ga* 291r, 14 (za slovo/riječ Božju) i jednom u metatekstu u obliku *nega* 294v, 4, potonje u antepoziciji za iskazivanje posvojnosti (*nega priêtelemъ*). Ista se zamjenica u osnovnom tekstu pojavljuje četiri puta u crkvenoslavenskom obliku (bez početnoga *nj-* i s nastavkom *-go*): *ego* 286v, 12 (za osobu), 291v, 8 (za zakon) i dva primjera u postpoziciji za iskazivanje posvojnosti: *materiû ego* 290r, 21, *v’s’ domъ ego* 294r, 8. Jedan primjer neodređene zamjenice s nastavkom *-ga* dolazi u funkciji kvalitativnoga genitiva: *napl’nû domi vaše vsega dobra* 288r, 10–11, za latinski ablativ: *implebo domos v(est)ras om(n)ibus bonis* LL 38v, a, 34–35, a jedan primjer pridjeva s nastavkom *-ga* dolazi u funkciji slavenskoga genitiva: *bole bi se vamъ ne roditi. neže života vêchnoga ne imate* 289r, 8–10, za latinski akuzativ: *melius vobis e(ss)et si nati non fuissetis q(uu)m vita(m) aet(er)nam non possideatis* LL 39r, a, 1–3. Genitivne sintagme su prevoditeljjevo rješenje po kojima se tekst prijevoda odvaja od padežnih oblika iz teksta prijevodnoga predložka, u čitavom tekstu epistole osobito je dosljedno provedena uporaba genitiva uz negaciju (usp. npr.:

ublie b(og)u ne dastb 290r, 2 – *ubliû b(og)u dastb* 290r, 5). Međusustavske inačice u ovoj kategoriji nisu samo odraz nesvjesnoga utjecaja rješenja iz organskoga idioma već dolaze i u procesu promišljanja prijevodnih rješenja.

2.8. vi / vasb

Morfološke dublete, s izvornim akuzativnim *vi* (od *vy*) i likom koji je preuzet iz genitiva: *vasb*, u akuzativu množine drugoga lica lične zamjenice, kao unutarustavske inačice, obilježavaju i crkvenoslavensku i starohrvatsku pismenost pa ih ne bismo mogli razdijeliti po jezičnim sustavima, iako izvorni akuzativni oblik *vi* prevladava u hrvatskom crkvenoslavenskom. U tekstu epistole prevladavaju primjeri oblika *vasb* (17 primjera, nasuprot 9 primjera oblika *vi*).

2.9. iže – ki

U odnosnom značenju učestalo se pojavljuju oblici crkvenoslavenske zamjenice *iže* (za jedninu muškoga roda i za množinu ukupno 29 primjera), *eže* (10 primjera); u kosim padežima dolaze i likovi *ihže* (1 primjer), *egože* (dva primjera) i *eeže* (1 primjer).

Stegnuta zamjenica *ki* zastupljena je sa 6 primjera u osnovnom tekstu i s 2 primjera u metatekstu, uz to dolazi i jedan primjer instrumentala: *s kimb* 288v,²⁰. Navedena zamjenica u značenju odnosne zamjenice ima obilježje čakavizma, dok je u značenju upitne zamjenice stegnuti oblik uobičajen i u hrvatskom crkvenoslavenskom (usp. Gadžijeva et al. 2014: 145) pa bi se moglo reći da je uporaba zamjenice *ki* u odnosnome značenju odraz utjecaja organskoga idioma i čakavske književne tradicije, ali i podržana hrvatskom crkvenoslavenskom upitnom zamjenicom *ki*. Zamjenica *ki* na mjestu *quae* dolazi u primjeru 285v, 17: *gentes malas quae* LL 38r, a, 11; za latinsko *q(u)i* dolazi u primjeru 287r, 17 (s antecedentima u množini) za latinsko: *cherub(i)m seraphim q(u)i n(on) cessant die ac nocte rogare me p(ro) vobis* 38r, b, 35–36. U primjeru 292v, 1–2 nalazi se u bliskom kontekstu sa zamjениčkim likom *iže* pri čemu *iže* (*iže ne gredeb*) dolazi za latinsko *qui*, a *ki* dolazi u umetnutoj eksplikaciji koja nema ekvivalent u latinskom tekstu (*v ki lûbo s(ve)ti d(b)nb*), za latinsko: *et q(u)i n(on) ambulat in die d(ome)nico ad missam* LL 39v, b, 22–23. U primjeru 294r, 6 zamjenica *ki* dolazi u eksplikaciji latinskoga pasiva, bez zamjениčkoga ekvivalenta u tekstu predložka: *conv(ert)inimi ad me* LL 40r, b, 18–19.

²⁰ Primjer može biti i oblik zamjenice *kto*.

U dva primjera s postcedentom dolazi sveza *iže ki č(lovê)kь* 288r, 15, za primjere kojima se i u latinskom pojačava upućivanje: *aliq(ui)s homo qui* LL 38v, b, 1–2, te primjer 289v, 17 za: *q(ui)a quascu(i)qui homo* LL 39r, a, 36. S druge strane sveza s postcedentom i jednim odnosnikom: *ki č(lovê)kь* 288r, 20, dolazi kao eksplikacija za latinsko upitno *si q(ui)s habevit* LL38v, b, 6, te s postcedentom koji je leksem iz vernakulara: *ki popь imatь ep(isto)liû* 290v, 11–12, u primjeru u kojem je u odnosu na latinski izvornik izmijenjen i broj imenice i predikat – *illi sacerdotes q(u)i istam ep(isto)lam audierint* LL 290r, b, 34–35.

Zamjenički oblik *ke* zastupljen je s četiri primjera u osnovnom tekstu (dva primjera za množinu ženskoga roda i dva primjera za jedninu ženskoga roda u konstrukciji slavenskoga genitiva). S antecedentom u jednini ženskoga roda (‘sveta nedjelja’ 286r, 1; 287v, 11) dolazi za latinsko *quae* (LL 38r, a, 17; LL, 38v, 14). S antecedentima u množini (286r, 12) dolazi u parafrazi latinske konstrukcije: *Ideo v(er)ba et p(rae)cepta mea ma(n)davi vob(is)* LL 38r, a, 27–28, te uz antecedente (*zvêri i zmie krilatice* 286v, 20–21) koji nemaju leksičke ekvivalente u tekstu latinskoga predloška: *bestias lupos. ut manducent infantes ur(s)os* LL 38r, b, 20–21. ‘Krilatost’ se može naći u tekstovima drugih glagoljskih zaklinjanja (npr. *zaklinaû te sotono .bi. (=12) ap(osto)loma i .di. (=15) krilitacimi*, Tkonski 2001: 173) pa može biti riječ i o memorijskom usmenom tekstu kao sredstvu prijenosa sličnih izraza.

Inačice u ovoj kategoriji jesu raznosustavske, ali su podržane postojanjem crkvenoslavenskoga stegnutoga oblika upitne zamjenice. Ne bismo mogli reći da ih prevoditelj koristi radi unošenja raznolikosti u izraz niti da su nesvjesni utjecaji organskoga idioma: dolaze u dijelovima koji odudaraju od doslovnoga prevođenja, u kojima se iskazuje prevoditeljevo promišljanje tekstovnih rješenja pa je riječ o elementima izgradnje književnoga jezika.

2.10. -že – -re

U prilogu vremena dolazi navezak *-že*: *nikoliže* 287v, 2; 292r, 13 (LL), a u prilogu prostora dolazi navezak s provedenim rotacizmom: *nigdêre* 287v, 18–19 (LL), koji navezak obilježuje čakavski, ali i općenito zapadne južnoslavenske jezike. Za rotacizam (zamjena *ž* sa *r* u intervokalnom položaju) zapaženo je da je u ranim hrvatskoglagoljskim spomenicima zabilježen sporadično te da su primjeri u hrvatskim crkvenoslavenskim tekstovima nešto zastupljeniji od 15. i 16. st. (usp. Gadžijeva et al. 2014: 85).

2.11. svetie – svete

Supostojanje nestegnutih i stegnutih oblika pridjeva i zamjenica obilježuje već i starocrkvenoslavenske tekstove. Stezanje vokala razdvojenih poluvokalom *j* fonološka je i morfološka pojava koja se počinje odvijati u praslavenskom razdoblju a odvija se i u kasnijem razvoju pojedinih slavenskih jezika (usp. Gadžijeva et al. 2014: 86). U tekstu epistole dolaze nestegnuti primjeri: *velikie* 285v, 6, *suhoe* 285v, 21, *zloe* 293r, 1, te stegnuti pridjev: *vodu vruču* 287r, 13, za latinsku sintagmu *aquam fervente(m)* LL 38, b, 32, kao i stegnuti lik *draga* u sintagmi s produljenim likom imenice: *bratiē draga* 294r, 10–11. Dubletni su likovi pridjeva ‘sveti’ u sljedećoj zastupljenosti: *s(vet)uū* (3 primjera) – *s(ve)tu* (9 primjera); *s(ve)tie* (18 primjera, od čega jedan u metatekstu) – *s(ve)te* (2 primjera); *s(ve)ta* (3 primjera od čega jedan u metatekstu); iz toga se može vidjeti da se od nestegnutih oblika najbolje čuva oblik *s(ve)tie*. Kao varijantni u smislu unošenja raznolikosti u izraz mogu se tumačiti primjeri koji se pojavljuju u bliskom kontekstu: *skozê s(ve)tuū n(e)d(ê)lû* 285v, 7 – *skozê s(ve)tu n(e)d(ê)lû* 285v, 9.

2.12. glagolati / dēti

Za latinsko *dicere* dolazi u gotovo svim primjerima crkvenoslavensko *glagolati*, uz povremenu zamjenu glagolskih vremena: *g(lago)la* 291r, 6 – *dix(it)* LL 39v, a, 10; *g(lago)lahb* 288v, 20 – *dico* LL 38v, b, 30; *g(lago)lû* 287r,4; 287v,17; 289v, 11; 292v, 19; 294r, 6 – *dico* LL 38r, b, 25; 38v, b, 21; 39r, a, 28; 39v, b, 37; 40r, b, 18. Isti glagol dolazi i za latinsko *loquorere*: *g(lago)lahb* 286r,9 – *locutu(s) su(m)* LL 38r, a, 25, kao i u 2. licu množine u primjeru koji nema ekvivalentnog leksema u latinskom tekstu: *prite se g(lago)lete* 293v, 12 – *contendit* LL 40r, a, 36.

Uz navedeno, za drugo lice množine, kao unutarstavna crkvenoslavenska inačica, dolazi i sinoniman glagol *dēti* ‘govoriti, kazati’: *dēste* 286r, 15–16 – *dicitis* LL 38r, a, 32. U Akademijinu Rječniku za taj se glagol govorenja upućuje na etimologiju glagola *dēti* ‘staviti’: od osnove **de* koja je od ie **dha-* (*Rječnik* 2: 454) te se napominje kako je razgovorni oblik *diti* ‘kazati, govoriti’ „po svoj prilici bila narodna riječ samo kod čakavaca, a drugi su je od njih primili” (*Rječnik* 2: 416).

2.13. *prvad* / *pop*

Navedeni par leksema predstavlja unutarsustavske čakavske inačice: leksem *prvad* (u proučavanom tekstu u značenju svećenik općenito)²¹ dolazi u tradicijskoj čakavskoj pismenosti, a sveslavenski leksem *pop* obilježuje razgovornost (iako leksem *popъ* dolazi i u crkvenoslavenskom, još od ćirilometodskoga djelovanja, uz brojne druge lekseme koji označuju svećenika) pa je riječ o preplitanju višega i nižega registra.²² U latinskom tekstu redovito se bilježi leksem *sacerdos* LL 39r, a, 10, *sacerdotes* LL a, 15; koji je u glagoljskom tekstu preveden leksemom *pr'vadъ: iže imatъ pr'v(a)d* 289r, 18, *prъv(a)di* 289v, 2; *O sacerdotes vob(is) mandavi ep(isto)lam* LL 39v, a, 13 – *vamъ pr'v(a)domъ poslahъ ep(sto)liû* 291r, 9. Taj se leksem bilježi i tamo gdje nema izraznoga ekvivalenta u latinskom tekstu, u ponovljenoj sintagmi: *vzeti s(ve)to tĕlo ot ruki pr'v(a)da* – primjer 288v, 1, za konstrukciju s gerundom: *corpu(s) meu(m) accipiendu(m)* LL 38v, b, 8; primjer 288v, 4, koji je semantička inačica latinskoga: *voluerit accipe(rit) eucharistiam mea(m)* LL 38v, b, 10–11. Taj je leksem zabilježen i u metatekstu i to čak četiri puta, kao osobito istaknuti potpis i funkcija potpisanoga, koja je i poveznica s osnovnim tekstom: *prv(a)d mikula* 294r, 20, *prv(a)di i žakъni i čtaci* (294v, 6), *prъv(a)da mikuli* 294v, 9, *prъv(a)du mikulê* 294v, 11–12. Samo u jednom primjeru u osnovnom tekstu za isti latinski leksem dolazi leksem *pop* i to u svezi sa zamjenicom *ki*: *ače ki popъ imatъ* 290v, 11 – *et illi sacerdotes q(u) istam ep(isto)lam audierint* LL 39r, b, 34–35. Uočene leksičke inačice u osnovnom tekstu epistole: *iže pr'vad* – *ki pop*, upravo demonstriraju stilsko osmišljavanje jezičnih inačica različitih razina: leksem iz čakavske pismenosti povezuje se s oblikom zamjenice iz crkvenoslavenske pismenosti.

Može li se govoriti o kakvom obliku funkcionalne divergencije jezičnih sustava u proučavanom rukopisu, uočiti ćemo usporedbom distribucije jezičnih inačica u osnovnom tekstu s njihovom distribucijom u metatekstu.

²¹ Leksem *prvad* je romanizam (od staromletačkoga *prevede* ili starofurlanskoga *prevete*) koji označuje svećenika koji je postigao treći red (za lat. *presbyter*) ili svećenika općenito, a bilježi se u čakavskim listinama 13. i 14. st. (usp. *Rječnik* 12: 539–540 i *Skok* III: 61).

²² U čakavštini se leksem *pop* rabi i kao pogrdnica (jedno tako obilježeno značenje navedeno je i u: *Skok* III: 8) što svjedoči pripadnost nižemu registru, iako u neobilježenom općem značenju 'svećenik' dolazi i u književnoj čakavštini (usp. *popu* i *parmanciru splickomu* i *Elia-kim, pop veli, s popi pride vidit Juditu*, Marulić 1988: 113 i 117).

3. Jezičnostilske osobitosti pisara Mikule

Zahvaljujući kolofonu, koji je izrađen prvenstveno zbog naručitelja rukopisa, no sekundarno je postao i mjesto višestrukoga upisivanja pisara, doznajemo ponešto i o zapisivaču i o njegovom jeziku, no ne i o njegovoj točnoj ulozi u sastavljanju osnovnoga teksta. Prvad Mikula prema vlastitom zapisu epistolu je ‘pisao’ (*pisahъ tu ep(isto)liû* 294r, 21) i ne možemo sa sigurnosti znati znači li odabir toga leksema da ju je i *stumačio* (preveo s latinskoga) ili ju je samo prepisao; potonjim se leksemom u osnovnom tekstu epistole upućuje u obredno postupanje s tekstovnim predloškom: *iže prepīšetъ ep(isto)liû siû na drugu harъtiû* 292v, 15–16; *ki porъ imatъ ep(isto)liû siû i ne prepīšetъ ee* 290v, 11–12.

Od jezičnih osobina u kolofonu se redovito bilježi samo *jat* (*lêta* 294r, 19, *grêhi* 294v, 4, *kadê* 294v, 9, *proklbnête* 294v, 6 i 10), među ostalim i u riječi *obitêli* (294v, 3). Redovito se bilježi poluglas, i u jakom položaju *čbstъ* 294v, 2, i u posuđenici *šoš'tara* 294v, 1, kao i uz slogotvorno *r* i *l* (*prъv(a)da* 294v, 8, *proklbnête* 294v, 6). Bilježi se nestegnuti oblik pridjeva *s(ve)tie* 294v, 1 i particip *rekuče* 294v, 11. Bilježi se zamjenica *ki* (294v, 6 i 8) i kondicional *bimъ* 294v, 9 (s optativnim oblikom pomoćnoga glagola koji obilježuje i hrvatski crkvenoslavenski i čakavski), a zabilježen je i genitiv uz negaciju: *ne proklbnête mene prъv(a)da mikuli* 294v, 7–8.

Navedeno nam potvrđuje kako je kolofon prvada Mikule *pisan* književnim jezikom u kojemu se autor, uz određeni leksik iz vernakulara, opredjeljuje za crkvenoslavenske oblike i u onim primjerima za koje u osnovnom tekstu epistole ima primjere i u crkvenoslavenskoj i u hrvatskoj (čakavskoj) inačici (bilježenje *jata* i poluglasa) te za knjiške oblike za koje u osnovnom tekstu ima primjere i arhaičnih i inovativnih rješenja (nestegnuti oblici i leksem *prvad*). Posebno se izdvaja bilježenje zamjenice *ki* koja pak, u kontekstu uporabe u osnovnom tekstu epistole, također pripada osobini nadogradnje književnoga jezika. Možemo reći da je jezik kolofona (kao metateksta) ujednačen s jezikom osnovnoga teksta poslanice. To je osobito vidljivo u uporabi slavenskoga genitiva, koji je dosljedno provedeno prijevodno rješenje u tekstu epistole, a koji primjer nalazimo i u kolofonu. Slijedom navedenoga, dvije su moguće pretpostavke na koje nije moguće dati egzaktni odgovor pa ih ostavljam otvorenima: ili prepisivač Mikula u kolofonu imitira jezik iz osnovnoga teksta poslanice (a što bi pretpostavljalo postojanje starijega glagoljskoga predloška) ili prvad Mikula nije samo zapisivač već je i prevoditelj poslanice.

4. Zaključne napomene

Analiza funkcionalnosti izdvojenih primjera jezičnih inačica pokazuje kako su određene inačice prepoznatljivo međusustavske (hrvatskokrkvenoslavenske – čakavske), kako su pojedine unutarstavske (samo hrvatsko crkvenoslavenske ili samo čakavske) ili su pak unutarstavske (hrvatskokrkvenoslavenske) podržane postojanjem istih ili srodnih rješenja u govornoj i književnoj čakavštini. Upravo nemogućnost stroge razdiobe potvrđuje jedinstvenost književnoga jezika, u njegovoj koncepciji i u izvedbi: hrvatski crkvenoslavenski te organska i književna čakavština međusobno se podupiru. Zastupljenost međusustavskih inačica pokazuje kako su jezični elementi koji obilježuju vernakular u manjini u svim kategorijama osim u bilježenju fonema /j/ od *dj. Inovativnija su rješenja prevladavanje bilježenja akuzativnoga lika *nasъ* i akuzativnoga i nominativnoga nestegnutoga lika ženskoga roda: *svetu, sveta*. Primjeri koji bi mogli biti nesvjesni odrazi organskoga idioma jesu pojedini primjeri vokalizacije poluglasa i refleksi jata u prefiksima. U ostalim primjerima opažamo stilsku izražajnost, time i intenciju po kojoj ti elementi postaju elementi nadogradnje književnoga jezika. Posebno se izdvaja uporaba varijantnih jezičnih elemenata u dijelovima koji nisu doslovno prevedeni s latinskoga predloška, u kojima se manifestira prevoditeljeva kreativnost, ali i utjecaj drugih (čakavskih) tekstova (u smislu posredovanja izraza iz ranije zapisanih ili usmenih tekstova). Iz usporedbe osnovnoga teksta i kolofona vidljivo je da su određena inovativnija rješenja (koja se podudaraju sa stanjem u vernakularu) zastupljena u osnovnom tekstu, ali ih ne nalazimo u metatekstu, što pokazuje kako pisar u metatekstu održava (čak i podiže) razinu književnoga jezika zastupljena u osnovnom tekstu, a što se odnosi i na uporabu zamjenice *ki* i slavenskoga genitiva. Po tome bismo rekli da pisar izuzetno pazi na održavanje knjiškosti, a što je diktirano ne samo magijsko-sakralnom funkcijom teksta već i iznimnom filološkom izobrazbom pisara (pa i zavidnom vještinom prevoditelja).

Izvori

CSl: Code Slave 73. Gallica, Bibliothèque nationale de France, dostupno na adresi <mailto:https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52511552v/f9.item>, posjet 20. kolovoza 2021.

LL: Liber Lucidarii. Fonds latin, Ms: Latin 12315, Bibliothèque nationale de France, dostupno na adresi <mailto:https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b100353047?rk=21459;2>, posjet 20. kolovoza 2021.

Literatura

- Bošnjak Botica, Tomislava; Lečić, Dario; Hržica; Gordana; Budja, Jurica (2019) „Baza hrvatskih morfoloških dubleta (DvojBa)”, *Suvremena lingvistika*, 87, str. 95–108.
- Čupković, Gordana (2000) „Struktura dvaju glagoljskih amuleta”, *Filologija*, 35, str. 33–64.
- Damjanović, Stjepan (1995) *Jazik otačaski*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Delehaye, Hippolyte (1899) „Note sur la légende de la lettre du Christ tombée du ciel”, *Académie Royale de Belgique: Bulletin de la Classe des Lettres*, 1, str. 171–213.
- Dürriegl, Marija-Ana (2013) „Stilske i kompozicijske značajke srednjovjekovnih apokrifa, vizija, prenja i Marijinih mirakula”, *Hrvatska srednjovjekovna proza II*, Matica hrvatska, Zagreb, str.11–34.
- Fališevac, Dunja (2007) *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Gadžijeva, Sofija; Kovačević, Ana; Mihaljević, Milan; Požar, Sndra; Reinhart, Johannes; Šimić, Marinka; Vince, Jasna (2014) *Hrvatski crkvenoslavenski jezik*, Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut, Zagreb.
- Grabar, Biserka (1970) „Apokrifi u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti”, *Croatica*, 1, str. 15–28.
- Hebing, Rosanne (2012) „The Textual Tradition of Heavenly Letter Charms”, *Secular Learning in Anglo-Saxon England*, ur. Chardonens i Carella, *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik*, 69, str. 203–222.
- Hercigonja, Eduard (1975) *Srednjovjekovna književnost, Povijest hrvatske književnosti knj. 2*, Liber – Mladost, Zagreb.
- Lees, Clare A. (1985) „The ‘Sunday Letter’ and the ‘Sunday Lists’”, *Anglo-Saxon England*, 14, str. 129–151.
- Lisac, Josip (2009) *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
- Mali staroslavensko-hrvatski rječnik* (2004), Damjanović, Stjepan; Jurčević, Ivan; Kuštović, Tanja; Kuzmić, Boris; Lukić, Milica; Žagar, Mateo, Matica hrvatska, Zagreb.
- Marulić, Marko (1988) *Judita*, Književni krug, Split.
- Mihaljević, Ana (2020) *Hrvatskoglagoljični tekstovi prevedeni s latinskoga*, Hrvatska sveučilišna naklada – Staroslavenski institut, Zagreb.

- Mihaljević, Milan (2014) *Slavenska poredbena gramatika. 2. dio: Morfologija, Prozodija, Slavenska pradomovina*, Školska knjiga, Zagreb.
- Mrdeža Antonina, Divna (2004) *Davidova lira u versih harvackih*, Književni krug, Split.
- Priebsch, Robert (1899) „The Chief Sources of some Anglo-Saxon Homilies”, *Otia Merseiana*, 1, str. 129–147.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knjiga 2 (1884–1886), Knjiga 11 (1935), Knjiga 12 (1952), JAZU, Zagreb.
- Skok, Petar (1973) *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knjiga III, JAZU, Zagreb.
- Šimić, Ana (2020) „Glagoljska pismenost i glagoljaška demokratizacija pismenosti”, *Croatica et Slavica Iadertina*, 16, 1, str. 75–99.
- Šimić, Marinka (2018) „O jeziku Pariškoga zbornika Code slave 73 (na tekstu psaltira i kantika)”, *Fluminensia*, 30, 1, str. 153–185.
- Tkonski zbornik: hrvatskoglagoljski tekstovi iz 16. stoljeća* (2001), priredio Sambunjak, Slavomir, Općina Tkon, Tkon.

Dodatak 1

Code Slave 73

285r

¹ ep(isto)liê s(ve)te troice sice g(lago)li | ² Poslanie g(ospod)a n(a)šego is(u)-h(r̥st)a | ³ snide s n(e)b(e)se na oľtar̥ s(ve) | ⁴t(a)go petra v rim̥. napisa | ⁵no na daćicah̥ i skrižale | ⁶h̥ mramor̥nih̥. I s(vê)t̥ vsiê ot togo po | ⁷slaniê. êko mľnie an̥j(e)ľ g(ospod̥)n̥ dr̥ž̥aše | ⁸û v rucê svoei I v̥si ľudi uzrêše i | ⁹uboêše se strahom̥ veliêtm̥. i poêhu | ¹⁰ kirie ľež̥on̥. g(ospod)i pomilui: Epistoliê | ¹¹ siê s(ve)ta g(ospod)a n(a)šego is(u)h(rst)a sice g(lago)let̥. êkož | ¹²e vidêste s(i)nove č(lovêč)sci. i êkože prêžde | ¹³ poslah̥ k vam̥ i ne vêrovaste: I ta | ¹⁴ko êkože nevêrni este č(lovê)ci i ne strê | ¹⁵goste d(̥)ne moego s(ve)tie n(e)d(ê)le. Počto | ¹⁶ ne pokaete se ot zlob̥ vaši̥h̥. eže st | ¹⁷voriste êkože slišaste v s(ve)tom̥ | ¹⁷ ev(a)n̥j(e)li êko n(e)bo i z(e)m̥la mimo idet̥. a | ¹⁸ sl(o)v(e)sa moê ne preidut̥ v̥ v(ê)ki: Az̥ d | ¹⁹am̥ vam̥ pšenicu i vino i olêi. i v̥z | ²⁰mu e ot oćiû vašeû skozê gr̥hi vaše | |

285v

¹ eže vi ne strêgoste d(̥)ne moego s(ve)tie n(e)d(ê)le | ² Nina puću na vi êziki sracên̥skie iž | ³e kr'v vašu prolêût̥ i obratet vi iz vo | ⁴le v nevolû. a z(e)m̥la se gladom̥ smete | ⁵t̥. I puću na vas̥ grad̥ i glad̥ i tru | ⁶s̥ i pruzi i gad̥i i zvêri velikie i v | ⁷se zlo skozê s(ve)tuû n(e)d(ê)lû pokažu va | ⁸m̥ i pošlû grad̥ veli. i eziki zli | ⁹e i vse skozê s(ve)tu n(e)d(ê)lû. Kako pomra | ¹⁰čiste d(u)še vaše. i ne hotêste sl | ¹¹išati gl(a)sa moego: Zato pošlû n | ¹²a vi veliku tugu. i zvêri gr̥die. | ¹³ iže izêdet̥ dêt̥ vašu: Az̥ d | ¹⁴am̥ vam̥ sušu veliku i dažd̥ v | ¹⁵elik̥ i rêki velie iže ishodet̥ | ¹⁶ ot mêst̥ svoi̥h̥ i vzm̥ut̥ z(e)m̥lû. I po | ¹⁷šlû na vi eziki zlie ki prolêût̥ | ¹⁸ kr̥v̥ vašu. i obratet vi i iz vole | ¹⁹ v nevolû veliku i v̥ veliku t | ²⁰ugu i v̥ plač̥: I stvoru vi êsti | ²¹ drêvo suhoe i gniloe za nevêr | | stvo

286r

nevêr | | stvo vaše skozê s(ve)tuû n(e)d(ê)lû. ke vi | ² ne shraniste kako zapovêdêh̥ | ³ vam̥: A vi este okor̥nici i nevêr' | ⁴nici nepamet̥nici gnêv̥ b(o)ž̥i gre | ⁵det̥ na vas̥. Pomislih̥ pogub | ⁶iti vi ot lica vsee z(e)m̥le za nevê | ⁷r̥stvo vaše da ne hotêste raz | ⁸umêti sl(o)v(e)se moego s(ve)togo evan | ⁹j(e)liê eže gl(agol)ah̥ êko n(e)bo i z(e)m̥la mi | ¹⁰mo idet̥. a sl(o)v(e)sa

moê ne preid |¹¹уть въ в(ê)ki. To sl(o)vo moe i zap |¹²ovêdi moe ke poslahaь
vamъ. a v |¹³i ne vêruete i ne shranite s(ve)ti |¹⁴e ned(ê)le: Vi nebozi kako
polag |¹⁵aete ruki vaše na križъ i dêš |¹⁶te bratiê esъmo. a vi nêste i |¹⁷stinna
bratiê na este napriê |¹⁸teli. Vi se gbotri dêlate |¹⁹ a ne drъžite kako dostoino
es |²⁰тъ: Pomislihъ pogubiti vi n |²¹a z(e)mli. i raskaêh' se ne vasъ radi | |

286v

¹ na množьstva radi anj(e)lъ moiъhъ iž |²e že padaûтъ pod nožiû moeû
pr |³oseče za vi. i otvratihъ gnêvъ m |⁴oi ot vasъ. i m(i)l(o)stъ stvorihъ vamъ
ot |⁵vratihъ gnêvъ moi ot vasъ. i m(i)l(o)st |⁶stvorihъ vamъ a vi načeste zlo
|⁷ tvoriti o ubogi narode i ponosn |⁸i zli i nevêrni: Evrêomъ dahъ z |⁹akonъ
moisêovъ na gorê sionъscêi |¹⁰ i drъžetъ i d(ь)нъ sobotni. i ne pu |¹¹čaûтъ
ego: A vamъ dahъ h(rst)ъ moi ot m |¹²ene samogo i ne drъžite ego kak |¹³o
dostoitъ. ni d(ь)ne s(ve)tie n(e)d(ê)le. to |¹⁴ estъ vskrêšenie moe. i
blagi |¹⁵hъ d(ь)ni s(ve)tiъhъ moiъhъ ne ustrêgo |¹⁶ste: Kъnu se vamъ desnici
mo |¹⁷û visokoû ače vi ne pokaete |¹⁸ se i ne ustrêžete d(ь)ne s(ve)tie |
¹⁹ n(e)d(ê)le i oniъhъ d(ь)ni s(ve)tiъhъ moiъhъ p |²⁰uču na vasъ gnêvъ moi i zvêri |
²¹ i zmie krilatice ke učnutъ uê | | dati

287r

uê | |¹dati vasъ: I stvoru vasъ umr |²êti podъ nogami konъ sracêns |³kihъ
skozê s(ve)tu n(e)d(ê)lû. V istinu |⁴ am(e)нъ g(lago)lû vamъ ače vi ne
shranite |⁵ s(ve)tie n(e)d(ê)le ot devete godini sob |⁶oti doklê ponedêli
svanet' |⁷ sъ s(ve)timi o(tь)ci izbrati eû v'z'mê |⁸te v rucê križъ. v petakъ
leta |⁹nie poite postête se i klanai |¹⁰te se i vêruite êkože siê s(ve)ta |
¹¹ zap(o)v(ê)дъ kažetъ: Ne stvorite li |¹² e puču na vasъ kamenie goruče. |
¹³ vodu vruču: Pomislihъ pog |¹⁴ubiti vasъ .i. (=10) d(ь)нъ mêsaca
sek |¹⁵tebra. i vse d(u)še na z(e)mli na skoz |¹⁶ê materъ moû s(ve)tu m(a)riû.
i skozê |¹⁷ s(ve)tie herovimi i serafimi ki ne |¹⁸ mlъčetъ proseče za vasъ
d(ь)нъ i noč' |¹⁹ otpustihъ vamъ veliko i stvo |²⁰riъhъ vamъ m(i)lostъ: Kъnu se
vamъ |²¹ s(ve)timi anj(e)li moimi. ače vi ne sh | | ranite

287v

sh | |¹ranite s(ve)tie n(e)d(ê)le. puču na vasъ |² zvêri ihže nêste nikoliže
vi |³dêli. i obraču svêтъ slъnъčni |⁴ въ t'mu. da v toi tьmê drugъ dr |⁵uga
zakoletъ. skozê d(ь)нъ s(ve)ti |⁶ n(e)d(ê)lni: I otvraču lice moe ot vas |⁷ i

stvoru plačъ veli vъ vasъ: | ⁸ I posušu d(u)še vaše ognemъ. i ni | ⁹gdêre ne budetъ vamъ otpustъ | ¹⁰ka. na pogublû vsu vselenu | ¹¹û skozê s(ve)tu n(e)d(ê)lû ke vi ne shr | ¹²aniste: Kъnu se vamъ desnic | ¹³eû moeû visokoû i mišъceû moe | ¹⁴û krêpъkoû i siloû anj(e)lъ moih | ¹⁵ ače ne sh[r]anite s(ve)tie n(e)d(ê)le pogu | ¹⁶blû vasъ da ne budetъ pamet | ¹⁷i vašee na z(e)mli: Am(e)nъ am(e)nъ gl(agol)û | ¹⁸ vamъ ače vi obratite se ot d | ¹⁹êlъ vašiъ zliъ i počtuet | ²⁰e s(ve)tu n(e)d(ê)lû d(ъ)nъ pokoini eže est | ²¹ vskrêšenie moe i pošlû na va | sъ

288r

va | ¹sъ bl(agoslovle)nie moe. i dastъ z(e)mļa plodъ | ² svoi. i pola ploditi vъčnutъ pl | ³odi svoimi. i naplъnû z(e)mļû sl(a)vi mo | ⁴ee. i damъ vamъ radostъ veliku | ⁵ sъ obiliemъ veliemъ da vet'ho s | ⁶ novimъ stanetъ se. i damъ mirъ v' | ⁷ eziki i krotostъ da v miru živ | ⁸ete pres' primisaľê. I otvracu g | ⁹nêvъ moi ot vasъ i stvoru vi dob | ¹⁰ro žiti vъ vse d(ъ)ni vaše i napl' | ¹¹nû domi vaše vsega dobra: | ¹² I egda pridete na sudъ damъ v | ¹³amъ m(i)l(o)stъ moû. i vzraduete se | ¹⁴ sъ s(ve)timi izbranimi moimi v c(êsa)r | ¹⁵stvē moemъ: Iže ki č(lovê)kъ ne vêrue | ¹⁶tъ vъ ep(isto)liû siû prokletъ budi. | ¹⁷ i otvrženъ budi ot lica o(tъ)ca moe | ¹⁸go eže estъ n(a) n(e)b(e)sêhъ: A iže v' e | ¹⁹p(isto)liû siû pridi bl(agoslovle)nie moe na nъ i | ²⁰ na v'sъ domъ ego: I ače ima ki č(lovê)kъ | ²¹ z družemъ č(lovêk)om'. nemirê i pride | |

288v

¹ vzeti s(ve)to têlo ot ruki pr'v(a)da pr | ²okletъ budi: I ta iže imatъ | ³ srъdъ z družemъ č(lovê)komъ. i pridetъ | ⁴ vzeti s(ve)to têlo ot ruki pr'v(a)da | ⁵ prie idi i vziči mira s kimъ bu | ⁶deši srъdъ imêlъ. i ače ne das | ⁷tъ ti mira to ti izbavlennъ bude | ⁸ši ot grêha togo. i potomъ prim | ⁹i s(ve)to têlo: A iže stvoriti | ¹⁰ priseči v d(ъ)nъ n(e)d(ê)lni prokletъ bu | ¹¹di: Vidite êko oblastъ im | ¹²amъ azъ g(ospod)ъ vsaku n(a) n(e)b(e)si i na z(e) | ¹³mli i v mori i v propastehъ vs | ¹⁴a trepečutъ podъ oblastiû mo | ¹⁵eû: A d(ъ)nъ moi s(ve)ti n(e)d(ê)lni pokoi es | ¹⁶tъ vsêtmъ krъstъênomъ: a vi est | ¹⁷e okorъnici lênci nerazumъnic | ¹⁸i. kako plъni este bezumiê i po | ¹⁹koê ne imutъ têlesa vašā. eže | ²⁰ vidite poznaete se eže g(lago)la | ²¹hъ vamъ. razumêite i boite se | |

289r

¹ a zap(o)v(ê)đъ moû tvorête. d(ъ)nъ moi s(ve) | ²ti n(e)d(ê)lni shranête êko vsi d(ъ)n | ³i moi sutъ. i vrêmena azъ stv | ⁴orihъ i dahъ vamъ vsa da

poz⁵naete d(ь)ni i vrěmena i godini | ⁶ i vsaka tvarь poznaetъ me a vi |
⁷ ubozi nerazumni kako ne pozna | ⁸ste tvorьca svoego bole bi s⁹e vamъ ne
roditi. neže život | ¹⁰a věčnoga ne imate: Êko d(ь)нь moi | ¹¹ pokoi estъ
vsěmъ krъstьbenomъ | ¹² êkože v d(ь)нь ta dostoitъ priet | ¹³i otруčenje
grěhovъ svoiъhъ. | ¹⁴ A vi ubozi ne poznaste pokoê | ¹⁵ vašego. êkože v d(ь)-
нь ta s(ve)ti n(e)d(ê)l | ¹⁶ni i v druge d(ь)ni s(ve)tiъhъ moiъhъ ne | ¹⁷ truditъ
d(u)še vaše v pokoi: Iže i | ¹⁸matъ prьv(a)dъ siû ep(isto)liû s(ve)tu i ne
čt | ¹⁹etъ ee lûdemъ v cr(ь)kvê. na skriva | ²⁰etъ û v domu svoemъ ta estъ
nepri | ²¹êtelъ b(o)ži. i zakona b(o)žiê ne shr | | anetъ

289v

shr | | ¹anetъ: Sut' že iže bi hotěli | ² biti prьv(a)di hote êsti lûdi i | ³ zapov(ê)-
di b(o)žie ne propovědaûtъ to | ⁴ vse na věehъ ihъ v d(ь)нь onъ sudni |
⁵ budetъ: Iže uslišitъ glasъ mo | ⁶i i pisaniê moê sьblûdetъ i obr | ⁷atet' se kъ
mnê vsěmъ sr(ьd)cemъ ne | ⁸ pogibnutъ vъ v(ê)ki: Zaklinaû | ⁹ se vamъ
desniceû moeû visoko | ¹⁰û i siloû anj(ê)lъ moiъhъ. acê neshr | ¹¹anite s(ve)tie
n(e)d(ê)le d(ь)ne se gl(agol)û va | ¹²m êkože obečahъ vamъ isplъnû | ¹³ A iže
gredetъ v cr(ь)k(ь)vъ sь zad | ¹⁴ušiemъ i tvoritъ lûbvъ azъ na | ¹⁵plъnû tugъ
ego. i da imatъ m(i)l(o)s | ¹⁶tъ moû v d(ь)нь sudni i učestie | ¹⁷ sь s(ve)timi
moimi: A iže ki č(lovê)kъ oz | ¹⁸urue gněvъ b(o)ži pridi na нь i pro | ¹⁹kletъ
budi vъ v(ê)ki v(ê)kъ: A iže | ²⁰ ne gredetъ v cr(ь)k(ь)vъ v d(ь)нь s(ve)ti | ²¹e
n(e)d(ê)le i vъ ine d(ь)ni s(ve)tiъhъ moiъhъ | |

290r

¹s lûdi svoimi iže sutъ v dom | ²u ego. i ublie b(og)u ne dastъ prokl | ³etъ budi:
A iže idetъ v cr(ь)k(ь)vъ | ⁴ v d(ь)нь s(ve)ti n(e)d(ê)lni i stvoritъ m(i)l(o)
st | ⁵inû ubogimъ i ubliû b(og)u dastъ | ⁶ pridi bl(agoslovle)nie moe na нь. i
na vasъ dom' | ⁷ ego. i imêi m(i)l(o)stъ o(tъ)ca moego iže e | ⁸stъ n(a) n(e)-
b(e)sěhъ: Egdaze bê pročte | ⁹na ep(isto)liê siê ot anj(e)la iže drъža | ¹⁰še û v
rucê svoei. pride s n(e)b(e)sъ gl | ¹¹asъ i reče vêruite vêruite ne | ¹²čisti narode
i žestosrđi tvo | ¹³r'cu svoemu i ep(isto)lii sei ûže pos | ¹⁴lahъ k vamъ. kamo
hočete bēž | ¹⁵ati ot lica moego: Tьgda vst | ¹⁶a patriêrъha sь vsěmi kler'z | ¹⁷i
sь vsěmъ plъkomъ sv | ¹⁸oimъ iže bēše tu: I reče anj(e)lъ | ¹⁹ slišite vъsъ plъkъ
i razumêi | ²⁰te klъnu se. vamъ siloû g(ospod)a mo | ²¹ego is(u)h(rst)a i
materiu ego d(ê)vu m(a)riû | |

290v

¹ i vsêmi čini anĵ(e)l'skimi i sila | ²mi s(ve)tiĥ m(u)č(e)n(i)kĥ êko ep(isto)liê siê n | ³êstĥ pisana ot ruki č(lovêč)skie ni ot ru | ⁴ki anĵ(e)l'skie na estĥ pisana ot r | ⁵uki g(ospod)a b(og)a iže estĥ n(a) n(e)b(e)sêĥ. | ⁶ Iže ne vêruetĥ prokletĥ budi | ⁷ i gnêvĥ b(o)ži pridi na nĥ: I iže pr | ⁸epišetĥ ep(isto)liû siû i podast' | ⁹ ot grada v gradĥ. ili ot vasi v | ¹⁰ vasĥ pridi bl(agoslovle)nie moe na nĥ i na v | ¹¹asĥ domĥ ego: Aêe ki porĥ imatĥ | ¹² ep(isto)liû siû i ne prepíšetĥ ee il | ¹³i ne čtetĥ ee v cr(ĥ)kvê lûdemĥ | ¹⁴ i ne v brêgu položítĥ û prokl | ¹⁵etĥ budi ot c(êsa)ra h(rĥst)a: I potomĥ re | ¹⁶če anĵ(e)lĥ prošu vasĥ bratiê d | ¹⁷ragaê ne ožestête sr(ĥ)d(ĥ)csĥ v | ¹⁸ašihĥ na obratête se kĥ g(ospod)u b(og)u | ¹⁹ vašemu i pokaite se ot zlobĥ | ²⁰ vašihĥ. aêe li ne stvorite t[] | ²¹ v malê pogibnete za nevêr | | stvo

291r

nevêr | | ¹stvo vaše skozê zlobu v(a)šu: | ² potomĥ pride glasĥ s n(e)b(e)sĥ reki. s | ³lišite narode nerazumni i ra | ⁴zumêite sl(o)v(e)sa anĵ(e)la moego | ⁵ iže poslahĥ k vamĥ po anĵ(e)lê m | ⁶oemĥ eže anĵ(e)lĥ g(lago)la vamĥ viite | ⁷ êko blizu sutĥ d(ĥ)ni pogibêl | ⁸i vašee: Slišite i razumêi | ⁹te vamĥ pr'v(a)domĥ poslahĥ ep(isto)liû | ¹⁰ moû siû da vi čtete û v c(rĥ)kva | ¹¹ĥ lûdemĥ začĥ vi ne kažete pl' | ¹²ka moego da vi čystni este s | ¹³kozê ime moe. a sl(o)v(e)sa moê zač' | ¹⁴ vi potaûete. a vi ga predĥ mnu | ¹⁵ skriti ne možete: O ubogi narot | ¹⁶e (!) slišite i razumêite bezum | ¹⁷ni i nečistivi zlo tvor'ci tat | ¹⁸i bludĥnici predaice rotohot | ¹⁹ice prokletici zli i nemilosti | ²⁰v'ci êko istini ne imate v srci | ²¹ĥ vašihĥ eže drugĥ z drugomĥ | |

291v

¹ dobro govorite a na srci zlo m | ²islite. vi ženi vaše pučat | ³e a g družemĥ hodite. viite ê | ⁴ko blizu sutĥ d(ĥ)ni pogibêl | ⁵i vašee: I tako êkože priê rêĥ | ⁶ vamĥ židomĥ dahĥ zakonĥ d(ĥ)nĥ | ⁷ sobotni i drĥžet' i ne porekut | ⁸ ego a vamĥ dahĥ krĥčenie moe ot m | ⁹ene samoga i zap(o)v(ê)di i pisanie | ¹⁰ moê i ne shraniste ihĥ. i zato | ¹¹ hotêĥ pogubiti vasĥ po vs | ¹²ei z(e)mli. Na skozê s(ve)tu m(a)riû i sk | ¹³ozê s(ve)tu n(e)d(ê)lû ei že služetĥ | ¹⁴ n(a) n(e)b(e)sêĥ i na z(e)mli i skozê vse | ¹⁵ prazdniki: Aêe ne shranite s | ¹⁶(ve)tie n(e)d(ê)le puču na vasĥ gnêvĥ | ¹⁷ moi i sĥ gnêvomĥ silu veliku | ¹⁸ i stvoru trusĥ veli na z(e)mli na | ¹⁹ mêsta bêdi i gladĥ i otvoru | ²⁰ propasti z(e)mle i puču na vasĥ | ²¹prugi i tuču veliku i zmie k | | rilatie

292r

k | ¹rilatije i iže poêdetь vasь z | ²a grêhi vaše i za s(ve)ti d(ь)нь n(e)d(ê)lni |
³ egože vi ne shraniste. êko ne m | ⁴ožet i predь mnoù: Zaklinaù se | ⁵ vamь
desniceù moeù visokoù i pr | ⁶êstolomь moimь višnimь veče v | ⁷amь ne poš'lu
ep(isto)lie sie s(ve)tie ače | ⁸ se ne pokaete i ne strêžete s(ve)ti | ⁹e n(e)d(ê)le
otvrъzu n(e)b(e)sa moê i piçu na | ¹⁰ vasь kamenie goruče i vodu v | ¹¹ruču na
vsu z(e)mlû. i pošlu na va | ¹²sь zvêrь o d(ь)vu glavu. egože nê | ¹³ste vidêli
nikolize i vьčnu | ¹⁴tь uêdati sьsce ženamь vaši | ¹⁵mь i obraču svêtь slьnьčni
vь t | ¹⁶mu da v toi tьmê drugь druga | ¹⁷ zakoletь. skozê s(ve)tuù n(e)d(ê)lû
e | ¹⁸eže vi ne shraniste: Ače se v | ¹⁹i ne pokaete. po srêdê sektebr | ²⁰a pogublû
vasь gnêvomь moim'. | ²¹ da se ne mogu zdržati zre zl | ihь

292v

zl | ihь dêlь vašiьh: Iže ne grede | ²tь v ki lûbo s(ve)ti d(ь)нь moi na ûtrь | ³nû
i na mašu nêstь dostoêнь pri | ⁴êti têla g(ospodь)na ot prêstola mo | ⁵ego
višnago: Zaklinaù se v | ⁶amь desniceù moeù visokoù s | ⁷kozê materь moù v
nû | ⁸ že vplьtiьh i skozê herovi | ⁹mь i serapimь iže ne otstupaù | ¹⁰tь ot
prêstola moego i ot iv(a)na k | ¹¹ръstitela i skozê s(ve)tie ap(osto) | ¹²li i vêncь
m(u)č(e)n(i)kь moiьh. i skoz | ¹³ê ep(isto)liù siù eže nêstь ot ruku č | ¹⁴(lovêč)-
sku ni ot ruku anj(e)lь na pisana | ¹⁵ estь ot g(ospod)a b(og)a iže prepîšetь
ep(isto)l | ¹⁶iù siù na drugu harьtiù da | ¹⁷ čet' se v cr(ь)kvahь lûdemь a | ¹⁸ê
im'tь grêhi više gl(a)vi svo | ¹⁹ee otvrъgu e azь: se gl(ago)lû vamь |
²⁰ nevêrьnici predaice svadьn | ²¹ici posluš'nici zlomu prev | êstьnici

293r

prev | ¹êstьnici na zloe .e. (=6) d(ь)ni dah va | ²mь težati. a s(ve)tu n(e)d(ê)-
lû povelê | ³hь počtovati vêite êko s(ve)ta | ⁴ n(e)d(ê)la moe vskrešenie estь.
ê tež | ⁵u za vasь a vi začь ne hv(a)lite b(og)a | ⁶moego. da vi govorite mi
tež | ⁷imo ako ê ne damь vamь vь vrême | ⁸ dažda i vь vrême vedra kako
m | ⁹ožete živi biti: A vi ne dae | ¹⁰te cr(ь)kvamь moimь desetine pra | ¹¹ve i
ničimь альмузьна ne daste. | ¹² Ubozi kako vasь z(e)mla drъžitь | ¹³ i zato
pošlu na vasь gladь i s' | ¹⁴mrьtь i suš. i vsako zlo pripel | ¹⁵aù na vasь skozê
zlobu vašu | ¹⁶ i skozê nevêru vašu. ali mi | ¹⁷slite bêžati. mêsta ne ima | ¹⁸te
kamo bi predь mnu ubêžali: | ¹⁹ Kako m(i)l(o)sti ičete zlo tvor'ci | ²⁰ nem(i)-
l(o)stiv'ci skozê nečistotu | ²¹ vašu i skozê d(ь)нь s(ve)tie n(e)d(ê)le i
dr | ugiьh

293v

dr | ¹ugiĥ d(ь)ni s(ve)tiĥ moiĥ ihže v | ²i ne shraniste. prokleti bud | ³ête
pr'vo ot mene .b. (=2.) ot prêstola moe | ⁴go .v. (=3.) ot anj(e)lĥ moiĥ .g.
(=4.) ot ap(osto)lĥ moiĥ | ⁵.d. (=5) ot m(u)č(e)n(i)kĥ moiĥ: O nem(i)l(o)-
stivnici | ⁶ i nerazumnici kako vasъ z(e)mĥa | ⁷ drъžitĥ. azъ esamъ b(og)ĥ
o(tĥ)съ vaš' | ⁸ a vi začъ uklanaete se ot mene | ⁹ i ot zap(o)v(ê)di moiĥ. ali
mislite | ¹⁰ ubêžati ot ruki moe: O neboz | ¹¹i koliko nori este i z bogomъ
pr | ¹²ite se. g(lago)lete nêstĥ ot b(og)a napi | ¹³sana ep(isto)liê siê. iže to dêtĥ
| ¹⁴ prokletĥ budi sъ vsêmъ domom' | ¹⁵ svoimъ. i pričestnikъ budi dĥê | ¹⁶vlu
vъ ognê vêčnomъ: A iže v | ¹⁷êruetĥ vъ ep(isto)liû siû bl(agoslovle)nĥ budi |
¹⁸ i vъsъ domъ ego: Zapov(ê)daû vamъ s | ¹⁹hranête d(ь)nĥ s(ve)tie n(e)d(ê)le.
ot deve | ²⁰te godini soboti dokle pon | ²¹edêli svane iže ne drъžit' |

294r

¹ zapov(ê)di moe prokletĥ budi n(e)bo | ²mъ i z(e)mlû: A iže vêruetĥ vъ ep-
(isto)liû | ³ siû vsêmъ sr(ь)dsemъ svoim. i slu | ⁴žitĥ cr(ь)kvê i ubozimъ i
vdovic | ⁵amъ prostiraûť rucê imêite bl(agoslovle) | ⁶nie moe: Am(e)n am(e)nĥ
gl(agol)û vamъ ki ob | ⁷ratit se kъ mnê. i pridetĥ bl(agoslovle)nie | ⁸ moe na nĥ
i na v's' domъ ego sadê i v | ⁹ životê vêčnomъ: potom vst | ¹⁰a patriêrĥa. i
reče prošu vasъ b | ¹¹ratiê draga stvorête m(o)l(i)tvu | ¹² da nasъ g(ospod)ĥ
b(og)ĥ p(o)m(i)luetĥ i otvratit' | ¹³ gnêvъ svoi ot nasъ: Prošu vasъ ub | ¹⁴ozi i
bogati skozê vse s(ve)te. i s | ¹⁵kozê s(ve)tu n(e)d(ê)lû shranête zapov(ê) | ¹⁶di
g(ospod)a b(og)a n(a)šego is(u)h(rĥst)a da umnoži | ¹⁷ť g(ospod)ĥ n(a)mĥ
leta života n(a)šego | ¹⁸ i nina i vsъgda i v životê vêčn | ¹⁹omъ. amen

lêta b(o)žîê. | ²⁰ .čtn. i .z. (=1379) kada ê prv(a)dĥ mikula na lin'da | ²¹rê
pisahъ tu ep(isto)liû a plati ju petrĥ moistr | | a

294v

moistr | | ¹a êkova šoš'tara s(i)nĥ za ime s(ve)tie tro | ²ice na čstĥ s(ve)tomu
mohoru a za zdr | ³av'e svoje i svoje obitêli i za svoje | ⁴ grêhi s(ve)ta troica ta
mu e plati i dai | ⁵ mu zdravĥe i nega priêtelemъ. am(e)nĥ. | ⁶ A vi gospoda
prv(a)di i žakъni i čtaci ki | ⁷ budete brali tu ep(isto)liju ne proklĥnête |
⁸ mene prv(a)da mikuli ki ju pisahъ ako bimъ | ⁹ se kadê sьblaznilĥ nehote
čtête | ¹⁰ pravo a mene ne proklĥnête b(og)a radi bl(agoslo)v | ¹¹ite pače
rekuče b(og)ĥ pomozi prv(a)du mikul | ¹²ê i s(ve)ta troica sъ vsêmi krĥst'êni
am(e)nĥ.

Dodatak 2

Iz knjižice Antona Brsca 1723., Nacionalna sveučilišna knjižnica, rukopis 3372

16r¹ ovo je kopêa našasta |² od onoga lista koga sam |³ isukarst svojom rukom pisal |⁴ Našastje onoga lista koga |⁵a je stanovito gospodin naš |⁶š isukarst svojom rukom pisa |⁷l našal se je na onoj gori ku n |⁸apulem zovu ûu svetoga m |⁹ihaila arhanjela kadi je |¹⁰ križ i kip. ovi list u zl |¹¹atnimi slovi upisan i go(s) |¹²podin bog jega po svetomu |¹³ mihajilu arhanjelu posla |¹⁴l ovi kip svetoga mih |¹⁵aila ki ga je otil u ruk(e) |¹⁶ prijet od nega se na bandu |¹⁷ obarnul a go (!) ga je otil |¹⁸ rehkopiêat tada se je o |¹⁹barnul i dal mu ga je u |²⁰ ruke || 16v¹ ovo je našastje onoga lis |²ta stanovito koga je go |³spodin naš isukarst sam |⁴ po svetomu mihailu arhanj |⁵elu poslal svim koji bu |⁶du koûu nedilu štentat |⁷ proklet od gospodina boga |⁸ na ovomu svitu i na drugomu |⁹ svitu vam to tvardo za |¹⁰povidam da u nedilu nika |¹¹kova dela nimate šte |¹²ntati ni u kući ni pri kući |¹³ ni zvan kuće nego u moûu |¹⁴ crikvu hodite i ondi iz |¹⁵ pravoga sarca boga moli |¹⁶te dobro se spomenite da me |¹⁷ u dobrom zravûu ne zabu |¹⁸ravite na to marmoranti |¹⁹ ne budite da na sarcu ne sa || 17r¹rdite se na brata i laži n(a) |² ovomu svitu ne go(vo)rite i ne mi |³slite zlom mislom u nedi |⁴lu i zatim spomenite se na |⁵ ubozih ludi i veruite da sa |⁶m sam svojom rukom pisal o |⁷vo pismo i poslal ga ja |⁸ isukarst vaš s(t)voritel i od |⁹kupitel zato sam ga pisal |¹⁰ i poslal da nimate činit |¹¹ nijednu s(t)var u nedilu svetu |¹² dal sam vam šest dan na |¹³ šetemanu a sedmi to je nedi |¹⁴lu ku imate štovat i poš |¹⁵tovat i k misam hodite |¹⁶ i prediku pošlaite (!) i u subotu |¹⁷ pri vičernici blizu nedile |¹⁸ mir daite ovo zapovid |¹⁹am u moga oca kipu i prosi |²⁰m da svom vašom družbom || 17v¹ gusto krat svetij (!) misi |² hodite i ondi is pravoga |³ sarca g(ospodi)na boga molite da vam |⁴ gospodin bog sve vaše grihe |⁵ prosti a toti ne zimlite |⁶ nikakova bogatastva u va |⁷šem jādosti ne prisežite |⁸ krivoo (!) u moje jime ne tarsi |⁹te vašega tela poželenûu |¹⁰ ugodite jere ču ja suditi sv |¹¹ih takovih i na niš obrati\upravi\ |¹²ti jedan: drugoga ne sudi i n |¹³e marmorai jazikom. i ne vese |¹⁴li se tujemu zlu i ne otvra |¹⁵čai bližnih i ubozih i poš |¹⁶tuđ oca i mater i lubi b |¹⁷ližnega svoga kako samoga |¹⁸ sebe tako oču ja tebi dat |¹⁹ dobru sriču zdravje i mir || 18r¹ na zemli. Ki ne veruje i ne |² obdarži ûur je proklet |³ i zemla da se otpre i da ga |⁴ požre + i još vam zapov |⁵idam po moga oca zapovi |⁶di. i svete majke crikve i |⁷ onoga svetoga - jivana kar |⁸stitela prošni i moga sve |⁹toga križa jime da êa |¹⁰ pravi isukarst

svoјim (!) ru |¹¹rukom řesam to pisal i a |¹²ko ki suproti ovomu pismu |¹³ bi ali ne veroval on řeru |¹⁴r (!) proklet od mene i tomu t |¹⁵akovomu već nikakove pomoći |¹⁶ ne dam niti od mene neka |¹⁷ ne čeka veće + pri kom bi se |¹⁸ ovo pismo nahodilo + tar (!) |¹⁹ bi ga pri sebi otaino dar |²⁰řal | | 18v ¹ ali drugoga ne bi naučil | ² proklet budi prid mojom | ³ svetom maikom crikvom | ⁴ i prid mojom uzmožno(s)ti | ⁵ i ako bi ki bil toliko gri |⁶hov učinil koliko je u moru | ⁷ peska i na zemlu trave i n |⁸a nebesih zvizde neka se i(s) |⁹povida i pokoru učini od svi(h) | ¹⁰ svojih grihov biti ote | ¹¹ mu prošćeni. od mene i êa | ¹² vam to zapovidam da: ovu | ¹³ moûu zapovid obdaržite | ¹⁴ a êa oću vas pomoć + i ako b(i) | ¹⁵ se ki pak ovomu listu na |¹⁶rugal stanovito da oć[e] | ¹⁷ gorit u vike u vićnomu ognu | ¹⁸ on: i negova. dica ote nagl |¹⁹om smartûu umriti | | 19r ¹ řimaûu i řoš vas molim | ² obratite se da se u paklu ne | ³ budete řalostiti u vike | ⁴ vikom řa na sudni dan | ⁵ sve vas ću upitati da ni |⁶ste učinili kako sam vam | ⁷ zapovidal ako mi ne bu |⁸dete mogli nika(k)va raču |⁹na dati zbogva vaših | ¹⁰ mnogih grihov ki godi ovi | ¹¹ list u svojoj kući bude da |¹²řřal ili pri sebi bude da |¹³řřal negovu prošnu oću | ¹⁴ poslušati. nemu grom ni | ¹⁵ tuća ni suša ni ogan' neće | ¹⁶ na(ř)koditi. i kuga mu neće | ¹⁷ naškoditi i ako ře ka řena | ¹⁸ noseća budući ovi list | ¹⁹ nosila oće lako rodit | ²⁰ prosim da svaki ovu | 19v ¹ moûu zapovid udarži | ² - ku sam po momu svetomu | ³ svetomu mihailu arha(n) |⁴řelu poslal | ⁵ řa ki sam pravi isukars(t) |

Dodatak 3

Из збирке различитих zaklinjanja, Arhiv HAZU, Rukopis VII 49

31r¹ .čwle.(=1756) na .ie.(=26) ûleeja | ² Ste se da s(ve)ti otač papa leon
posla ovi | ³ list Kralu česaru u vrime koe se naha | ⁴êse trudan u boû ki mu
zapovida d | ⁵a se stiè med svom voiskom ali da sva | ⁶ki od nega uzme kopiû
i da ga nosi pri | ⁷ sebi zač rečeni list jima takovu | ⁸ moč da ki godare bi ga
nosil ili stal | ⁹ hoče bit očuvan od svakoga zla koji (!) | ¹⁰ bi mu se moglo
dogoditi oni dan ali | ¹¹ u noči koga močom od svojih neprijatel | ¹² ov hoče
bit očuvan da pače svaka | ¹³ nenavidost obarnuti će se na dobro i ne | ¹⁴govi
posli biti čeû srični ako bi | ¹⁵ koja zena ne mogla roditi mečuči j | ¹⁶oe se ovi
list varhu nè oslobodit | ¹⁷ će se i ako koèi bi bil na putu | 31v¹ od smarti
ufaûci se u milosarde boz | ²e jimat će milost da dusa negova | ³ ne bude
obladana od neprijatel | ⁴a i jona persona ka ga bude nosila | ⁵ pri sebi
govoreči .d. (=5) očenasi i toliko | ⁶ zdravih marieè na čast pet ran
Is | ⁷ukarstovih zadobiti će milosću | ⁸ koû bude prosila govori se da Kral
ho | ⁹tiûci pogubiti ednoga človika ni mogal | ¹⁰ biti ranen iz uzroka da è
takov lis | ¹¹t pri sebi jimal i jako bi ki izgub | ¹²il prijateljstvo pri komu
g(ospodi)nu ali | ¹³ lublenom priètelu derzeči ovi | ¹⁴list u rukah i bisideči s
nim vale | ¹⁵ povratit se hočeû na parva nèprija | ^{32r} ¹telstvo i biti te kako
pervo prièteli i | ² êko bi ki voeval suprot neprijatelom | ³ neka reče ove
s(ve)te riči to est | ⁴ najsvetiè jime bozeè + ethos + eos | ⁵ atlos + vladavavač
(!) + êakostih + | ⁶ Isukarst + dobrohotenè + lublen + spa | ⁷sitel + | ⁸ Ako bi
komu karv tekla iz nosa ku ne bi | ⁹ mogal ustavit mečučuči (!) isti | ¹⁰ list
varhu nega vale će se uostavi | ¹¹t ako bi ki dvojlil u mogućnosti ji | ¹²stoga
lista neka ga varze varhu koga | ¹³ zivinčet(a) i neka zdvigne oruzè ko |
¹⁴ hoče varhu nega neče mu moč nauditi |

SUMMARY

Gordana Čupković

LINGUISTIC VARIANTS IN THE TEXT OF THE
EPISTLE ON SUNDAY FROM THE PARIS MISCELLANY

The paper focuses on the phonological, morphological, and lexical variants in the text of the *Epistle on Sunday*, written by the priest Mikula from Lindar in 1379 which was added at the end of the Glagolitic miscellany kept in the National Library of Paris under the signature Code Slave 73. The Glagolitic text is compared with a matching Latin text from the 12th century. The distribution and functionality of selected examples are determined, which also reveals certain stylistic peculiarities of translators/writers in creating the selected variant of literary language. In addition to the paper in Latin transliteration, the text of the studied epistle and two texts of heavenly epistles from Glagolitic manuscripts of the 18th century were published.

Key words: *apocryphal epistles; Croatian Church Slavonic; Čakavisms; diglossia*